

*Голові разової спеціалізованої вченої ради
Львівського національного університету
імені Івана Франка
доктору юридичних наук, професору,
завідувачу кафедри європейського права
факультету міжнародних відносин
Львівського національного університету
імені Івана Франка
Микієвичу Михайлу Миколайовичу*

ВІДГУК

**офіційного опонента на дисертацію Шередько Ольги Миколаївни
«Внесок Герша Лаутерпахта у розвиток концепції прав людини у
міжнародному публічному праві», подану на здобуття наукового ступеня
доктора філософії
за спеціальністю 293 Міжнародне право галузі знань
29 – Міжнародні відносини**

Аактуальність теми дисертаційної роботи. Дисертаційне дослідження Шередько О. М. «Внесок Герша Лаутерпахта у розвиток концепції прав людини у міжнародному публічному праві» має суттєве значення для становлення та розвитку міжнародного права прав людини; визнання правосуб'єктності фізичних осіб; притягнення до відповідальності за порушення норм у галузі прав людини тощо.

Науковий доробок Г. Лаутерпахта охоплює різні сфери міжнародного права (встановлення міжнародного правового порядку проти анархічного суверенітету, боротьба з одностороннім підходом у застосуванні права, діяльність міжнародних організацій, зокрема Ліги Націй тощо) і розкриває сутність, значення міжнародного права як регулятора міжнародних відносин.

Разом із тим, досліджуючи глобальні питання міжнародного права, вчений левову долю у своїх дослідженнях приділив питанням, пов'язаним із людською гідністю, правосуб'єктністю індивідів, підкреслюючи їх здатність вступати у правовідносини з метою захисту своїх прав; об'єктом його досліджень були і фундаментальні права людини відповідно до спеціальних режимів міжнародного права, наприклад, мінімальний стандарт поведінки з іноземцями, а також договори, стосовно меншин, мандатів осіб без громадянства. Віддаючи пріоритет природним правам людини, Г. Лаутерпахт наголошував на тому, що істинною ідеєю природно-правової доктрини є свобода від свавілля держави. Ідеї, доробки вченого було покладено в основу при розробці міжнародних актів універсального і регіонального характеру, а також міжнародного інституційного механізму захисту прав людини.

Незважаючи на прогрес, який досягнуто на міжнародному рівні у сфері правового та інституційного механізму забезпечення прав людини, підняті вченим питання є наріжним каменем і потребують подальшого врегулювання чи уточнення, а також практичної реалізації і в XXI столітті.

З огляду на вищезначене, обрана тематика дисертаційного дослідження Шередько О. М. є актуальною, вчасною і значимою для науки міжнародного публічного права, зокрема, для становлення та розвитку міжнародно-правового захисту прав людини, відповідальності за порушення норм у цій сфері правовідносин.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані в дисертаційному дослідженні, є достатньо аргументованими. Поставлена мета роботи, сформульовані для її вирішення завдання, характеризуються ґрунтовністю дослідження. Авторка володіє матеріалом, вдало використовує сучасні методи наукового пізнання. Робота загалом відповідає формально визначеним вимогам.

Архітектоніка роботи є логічною і відповідає обраній темі дослідження. Відповідно до цілей, завдань, об'єкта і предмета дослідження робота

складається зі вступу, трьох розділів (що об'єднують дев'ять підрозділів), висновків і списку використаних джерел.

Так, у вступі обґрунтовується актуальність теми дослідження, визначається мета, об'єкт і предмет дослідження, його методологічна основа, наукова новизна, теоретичне і практичне значення отриманих результатів. У першому розділі «Вплив доктрини природного права на формування концепції прав людини у поглядах Г. Лаутерпахта», що складається із трьох підрозділів, проаналізовано науковий і життєвий шлях Г. Лаутерпахта, простежено витoki доктрини природного права та визначено її вплив на погляди науковця.

У другому розділі «Ідеї Г. Лаутерпахта щодо договірного закріплення прав людини у міжнародному праві», який містить три підрозділи, викладено авторські погляди Г. Лаутерпахта щодо проекту міжнародного документа про захист прав людини.

Третій розділ «Погляди Г. Лаутерпахта на правосуб'єктність індивіда» розкрито через три теоретичні елементи, а саме: наділення індивідів правами та обов'язками безпосередньо через норми міжнародного права, їх реалізацію самими індивідами та через міжнародну кримінальну відповідальність, як головну ознаку. Через ці складові з'ясовано та висвітлено концепцію Г. Лаутерпахта щодо необхідності визнання індивіда як суб'єкта міжнародного права.

Розділи роботи супроводжуються відповідними висновками, що корелюються з їх змістом, а також з означеними у дослідженні завданнями.

Висловлені в дисертації висновки авторки, пропозиції і рекомендації можуть бути використані як у теоретичній, так і в практичній сферах, зокрема: у науково-дослідній роботі – як підґрунтя для подальшого поглибленого теоретичного вивчення наукового доробку поглядів Г. Лаутерпахта; у науково-освітньому процесі – під час викладання здобувачам вищих навчальних закладів таких дисциплін, як: «Права людини у міжнародному праві», «Міжнародно-правовий захист прав людини»,

«Міжнародне кримінальне право» та при підготовці відповідних розділів підручників, навчальних посібників і розробці методичних вказівок; у практичній сфері – для реалізації ідеї щодо створення спеціалізованого органу кримінальної юрисдикції для притягнення до відповідальності осіб, винних у скоєнні злочинів проти людяності, злочину геноциду, воєнних злочинів, скоєних під час збройного конфлікту на території України.

Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження. Наукова новизна результатів дисертаційної роботи полягає в тому, що дисертація є першим у вітчизняній доктрині міжнародного права комплексним, системним дослідженням концепції прав людини Г. Лаутерпахта в міжнародному праві, його ідеї про наділення індивіда міжнародною правосуб'єктністю задля міжнародного визнання прав людини.

Дослідивши методологічну та емпіричну базу роботи, можна зробити висновок про те, що отримані здобувачкою результати мають наукову новизну та є обґрунтованими. Заслужують на позитивну увагу такі положення дисертаційного дослідження:

- твердження авторки про те, що Г. Лаутерпахт наділяє концепцію природних прав людини важливістю та необхідністю не лише з правової точки зору, а й з точки зору людських цінностей (стор. 64);

- висновок про те, що Г. Лаутерпахт чітко виділяв зв'язок між природним правом і міжнародним правом у контексті прав людини. На природне право він покладає функцію визнання прав людини, тобто, які права людини є фундаментальними та яка їхня природа. Міжнародне право своєю чергою постає наступним етапом цієї концепції (стор. 70);

- констатація, що міжнародне право прав людини сьогодні не обмежується одним документом, а охоплює низку міжнародних договорів, декларацій, конвенцій. Спектр охоплення всіх сфер прав людини виходить за межі однієї декларації тому, що практично всі галузі міжнародного права більшою чи меншою мірою є дотичними до визнання і захисту прав людини,

хоч і опосередковано. Саме тому закріплення прав людини у міжнародному праві стосується багатьох сфер (стор. 73);

- приділення уваги працям Г. Лаутерпахта у галузі прав людини, що передували прийняттю міжнародних універсальних і регіональних актів та створенню правової й інституційної систем захисту прав людини. Висвітлення пропозицій Г. Лаутерпахта про прийняття міжнародного договору в галузі прав людини, що підтверджує непохитне прагнення вченого унормувати основоположні права людини, що має своїм наслідком формалізацію прав людини та покладення зобов'язання на держави щодо їх забезпечення на національному рівні (підрозділ 2.1);

- порівняльна характеристика спільних та відмінних положень проєкту Білля Г. Лаутерпахта з актами, які були прийняті на міжнародному універсальному і регіональному рівнях, зокрема: Загальна декларація прав людини 1948 р., Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р., Американська конвенція з прав людини 1969 р., Африканська хартія прав людини 1981 р., Арабська хартія прав людини 2004 р. та спеціалізовані акти, зокрема Конвенція про рабство 1926 р. та Протокол про внесення змін до Конвенції 1953 р., Конвенція про боротьбу з торгівлею людьми і з експлуатацією проституції третіми особами 1949 р. тощо (стор. 94-112);

- висновок авторки про те, що механізм забезпечення прав людини згідно проєкту Міжнародного білля був революційною ідеєю того часу. Для Г. Лаутерпахта ця ідея була головною в його концепції захисту прав людини на міжнародному рівні. Науковець наполягав на необхідності впровадження механізму захисту прав людини, який передбачатиме, крім подання заяв держав до відповідного органу, ще й можливість звернення індивідів у разі порушення їхніх прав. Ця ідея знайшла своє закріплення у багатьох міжнародних системах захисту прав людини як на рівні ООН, так і на регіональних рівнях, а саме європейському, американському й африканському. Проте деякі механізми мають дещо іншу систему, ніж було

запропоновано Г. Лаутерпахтом. Європейський механізм захисту прав людини найбільше відображає ідеї Г. Лаутерпахта (стор. 134);

- аналіз доктринальних поглядів щодо питання міжнародної правосуб'єктності індивіда та її складових й акцентування уваги на визнанні прав людини на міжнародному рівні в дослідженнях Г. Лаутерпахта (підрозділ 3.1.);

- твердження авторки про те, що «сучасники Г. Лаутерпахта не підтримували ідеї визнання міжнародної правосуб'єктності індивіда, тому науковця можна вважати першим, хто підняв цю проблематику, не опираючись на погляди інших. Визнання індивіда як суб'єкта міжнародного права стало революційним, тому що індивід наділений як правами, так і обов'язками і саме таку зміну вважають переходом від «права націй» до «міжнародного права», що характеризується тим, що індивіди більше не є об'єктами міжнародного права, залежних від волі держав» (стор. 141).

Заслуговує на увагу використана джерельна база дослідження, основою якої стали доктринальні дослідження вітчизняних і зарубіжних авторів; акти міжнародних організацій універсального і регіонального характеру (установчі акти, резолюції, рекомендації), енциклопедичні видання тощо (загалом 265 найменувань).

Зауваження щодо змісту дисертаційної роботи. Відзначаючи високий теоретичний рівень представленого на рецензування дисертаційного дослідження Шередько О.М., його практичну значимість та наукову новизну, слід констатувати, що в роботі містяться положення, які потребують подальшого уточнення та удосконалення, зокрема:

1. На нашу думку, при розкритті життєвого шляху Г. Лаутерпахта, авторка перейнялася деталізацією біографічних даних цієї історичної постаті (підрозділ 1.1), тоді як тематика роботи вимагає дослідження саме наукового доробку вченого.

2. У дослідженні здобувачка зазначає, що права людини можна розглядати як поняття, яке включає дві складові, по-перше, це певні

твердження, в основу яких покладено принципи та цінності, по-друге, це фактичні права, тобто права і свободи людини. І проводить паралель щодо наявності і змістовності означених понять у працях Г. Лаутерпахта. Натомість у роботі обійдено увагою визначення, розуміння, тлумачення та значимість саме принципів і цінностей прав людини Г. Лаутерпахтом (стор. 73).

3. У підрозділі 2.1. «Доктринальні погляди щодо закріплення прав людини на міжнародному рівні у першій половині ХХ ст.» здобувачка лише побічно приділила увагу доктринальним поглядам самого Г. Лаутерпахта.

4. Крім того, робота вимагає деяких формальних уточнень: 1) корегування потребує завдання «розглянути генезу та становлення ідеї закріплення прав людини у міжнародному праві», оскільки генеза включає в себе становлення та розвиток (стор. 18); положення «вперше доведено що право індивідуального звернення фізичних осіб, обґрунтовано Г. Лаутерпахтом, склало основу механізму захисту прав людини та основних свобод», оскільки складовою механізму є правова та інституційна основа, пропонуємо уточнити, який механізм розуміє авторка (стор. 20); 3) сумнівними виглядає використання в якості ключових слів назви міжнародних угод та судових інституцій, а саме: Загальна декларація прав людини, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Європейський суд з прав людини. Оскільки, відповідно до Наказу МОН № 40 (п. 4) сукупність ключових слів повинна відповідати основному змісту наукової праці, відображати тематику дослідження і забезпечувати тематичний пошук роботи, визначення в якості ключових слів назв означених договорів не сприятиме швидкому пошуку дослідження шанованої здобувачки Шередько О. М. та популяризації її наукового доробку, а підтягуватиме договірні бази, матеріали офіційного сайту ЄСПЛ тощо.

Підсумовуючи, слід вказати, що висловлені зауваження жодним чином не ставлять під сумнів теоретичне і практичне значення дослідження, а

мають характер наукової дискусії та окреслюють здобуваччі перспективи подальших наукових досліджень.

Повнота викладу результатів дисертації в опублікованих працях.

Основні теоретичні положення дисертації висвітлені в 10 наукових публікаціях: 4 з них – у періодичних наукових фахових виданнях України, 1 стаття у міжнародному періодичному виданні та 5-ти тезах наукових доповідей. Означені публікації чітко відображають висновки дослідження, які є достатньою мірою логічними та обґрунтованими.

Відсутність порушення академічної доброчесності. У розділах дисертації повно і вичерпно викладено зміст досліджень Шерedyкo O. M., зроблено посилання на наукові праці здобувачки, наведені в анотації. Перелік цих праць також міститься у списку використаних джерел. Усі публікації пов'язані з темою роботи та розкривають її зміст.

У роботі не виявлено ознак академічного плагіату та інших порушень, що могли б поставити під сумнів самостійний характер виконаного авторкою дослідження. Таким чином, можна переконливо стверджувати, що дисертація виконана здобувачкою самостійно, а сформульовані в ній положення і висновки обґрунтовано на основі особистих досліджень авторки.

Ідентичність змісту анотації та основних положень дисертації.

Аналіз змісту анотації засвідчує її відповідність основним положенням, які викладено в тексті дисертації. Анотація не містить положень чи ідей, які не зазначені в основному тексті дисертації. Анотація подана українською, англійською мовами і є узагальненим коротким викладом основного змісту дисертаційного дослідження та окреслення основних результатів дослідження, що містять відповідні елементи наукової новизни.

Загальний висновок. Дисертаційне дослідження «Внесок Герша Лаутерпахта у розвиток концепції прав людини у міжнародному публічному праві» свідчить про те, що робота виконана на відповідному теоретичному і методологічному рівні та відповідає вимогам Постанови Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022 р. (Із змінами, внесеними згідно з Постановою

КМ № 341 від 21.03.2022) «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», а її авторка – Шередько Ольга Миколаївна за результатами прилюдного захисту дисертації заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 293 Міжнародне право.

**Офіційний опонент –
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри міжнародного і
європейського права юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна**

Тетяна СИРОЇД